

משמת רבי בטלה ענוה ויראת הטא – The End of Humility

דרישה
DRISHA

Perek Egla Arufa – Shiur Kelali
Shlomo Zuckier
07.20.24 – ג' מנחם אב ה'תש"פ

The Mishnah and Gemara at the end of our Perek discuss the devolution and end of various qualities and experiences:

1. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט עמוד א

מתני'. בפולמוס של אספיינוס - גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. בפולמוס של טיטוס - גזרו על עטרות כלות, ושלא ילמד אדם את בנו יוונית. בפולמוס האחרון - גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר; ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר. משמת ר"מ - בטלו מושלי משלים. משמת בן עזאי - בטלו השקדנים. משמת בן זומא - בטלו הדרשנים. משמת ר"ע - בטל כבוד התורה. משמת ר' חנינא בן דוסא - בטלו אנשי מעשה. משמת ר' יוסי קטנתא - פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קטנתא? שהיה קטנתא של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זכאי - בטל זיו החכמה. משמת ר"ג הזקן - בטל כבוד התורה, ומתה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי - בטלה זיו הכהונה. משמת רבי - בטל ענוה ויראת הטא.

2. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט עמוד ב

ושלא ילמד את בנו יוונית. ת"ר: כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעזי להם בחכמת יוונית, אמר להן: כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו נודעזעה א"י ארבע מאות פרסה. אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית;... משמת רבי - בטלה ענוה ויראת הטא. אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני יראת הטא, דאיכא אנא. הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה.

A variety of commentaries attempt to explain the apparently self-defeating statements of Rav Yosef and Rav Nahman:

3. רש"י מסכת סוטה דף מט עמוד ב

דאיכא אנא - שאני ענוותן.

4. מהרש"א חידושי אגדות מסכת סוטה דף מט עמוד ב

לא תיתני ענוה כו' ולא תיתני יראת הטא דאיכא אנא. אין דרך החכמים להתפאר ולהשתבח במעלתם וכמ"ש יהללוך זר ולא פיך מ"מ כדי שלא יהא שונה הברייתא בטעות אמרו כן דלא בטלה משמת רבי גם לא היה לו שבה בדבר באותו דור כמ"ש ויראי החטא ימאסו וק"ל:

5. מרומי שדה מסכת סוטה דף מט עמוד ב

א"ל רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא. פ"י ענוה אינה שפלות הלב, אלא הנהגה בין בני אדם שלא בגסות, ולא כמסלת ישרים, והארכנו במקום אחר. והיינו דאמר רב יוסף שהיה מתנהג כאחד מן התלמידים, כדאי' שלהי מס' הוריות דכ"ב שנין דרבה לא קרא אומנא לביתה: שם. לא תיתני יראת הטא. פ"י יראת הטא היינו גדרים מה שאינו עפ"י דין, אלא שירא בעצמו שלא ישל לפי טבעו וענייניו, והיינו ירא שלא יבא לידי חטא.

6. שפת אמת מסכת סוטה דף מט עמוד ב

בגמ' אמר לי' רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא, שכן מצינו [הוריות י"ד ע"א] שהניח הנשיאות לרבה אף על גב דסיני עדיף, ורב נחמן אמר לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא שכן מצינו [כתובות פ"ו ע"א ע"ש] עשינו עצמנו כעורכי הדיונים, ואף על גב דלקרוב שרי, מכל מקום צורבא מרבנן שאני, וזה עיקר יראת חטא שחושש פן עשה חטא בזה. ובמהרש"א דוחק לישב מה שהתפארו רב יוסף ורב נחמן ע"ש, ולי נראה דבוודאי אין הפי' בטלה ענוה ויראת חטא לגמרי, רק הפי' מרוב עולם לאפוקי יחידים שבדור, שמקודם הי' מושל ענוה ויראה על כל העולם וזה בטלה, ולהכי אדרבה רב יוסף ורב נחמן שהיו שפלים בעיניהם אמרו מדאיכא אנא, ע"כ נמצא כן ברוב העולם, ולהכי אתי שפיר דבוודאי דברי התנא אמת דבטלה, רק הם לענוותם אמרו כן כנ"ל.

7. שו"ת אבני נזר חלק חושן משפט סימן צה

(יב) אמנם אין הידיעה מכל אלה סותרת הענוה ושברון לב כלל. ומשה רבינו ע"ה ידע מכל מה שעשה נסים ונפלאות וקיבל תורה מלהבות אש וכתב בעצמו בהתורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה והתורה העידה עליו והאיש משה עניו מאד. ובאבות דר"נ כ"ד מוכי שחין היו בירושלים ונפשו של משה היתה שפילה מהם כי מפני עוצם ביטולו לא קיבל מכל אלה שום התנשאות. וכן כל איש לפי ערכו. ורב יוסף אמר (פסחים ס"ח ע"ב) אי לאו האי יומא דקגרים כמה יוסף איכא בשוקא ואמר (סוף סוטה) לא תיתני ענוה דאיכא אנא. ודברים אלו צריכין יגיעה רבה להבינם על בורים. והשבועה שמשביעין אותו וכו' אפי' כל העולם כולו אומר לך צדיק אתה הי' בעיניך כרשע כבר פירשה הרב זצלה"ה בספר התניא והוא ספר מצוי ואין מהצורך להעתיק דבריו. ואם אמנם כי מדריגות מדריגות יש. יש צדיק שיוודע מדריגתו וכו' ובספר קול שמחה מבאר בזה ואין להאריך בדברים כאלו:

8. דברי אליהו (המיוחס לגר"א), סוטה מט.

דף מי.ט. משמת רבי בטלה ענוה
ויראת חטא. איל
רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דזאלא
אנא. ולכאוריה קשה הלא זהו גופא הוי
גאווה באם שיאמר אדם זהו עניו. וי
דתנה נמצא בירושלמי אמורא אחד הנקרא
בשם אנא. ודיש רב יוסף לא תיתני
ענוה דבטלה. דאיכא אמורא אחד. אנא
והוא עניו עד למאד :
טרי טלמה.

9. ספר וצוה הכהן (לאהרן שמואל בן נפטלי הירץ, 1823) פרק כ"ג

וכע"ן זה שמעתי לפרש בשם אדוני אבי הרב הגאון זללה"ה אהא דאמר בגמרא (סוטה מט.) משמת רבי בטלה ענוה, אמר רב יוסף לא תיתני ענוה דאיכה אנא, וצווחו כולי עלמא דאם הוא אומר שהוא עניו הרי משמע שהוא ראוי להתגאות אלא ענותנותו הוא דגרמה לו לבל יתגאה א"כ בטלה הענוה, ופירש אדוני אבי ז"ל דהכי פירושא דבאמת רב יוסף ראה שחולקין לו כבוד הרבה וכמו שאמרו בגמרא (פסחים סח:) דאמר על יומא דעצרתא אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא אך רב יוסף מגודל ענותנותו שהחזיק את עצמו שהוא אינו ראוי כלל לכבוד ולכך החזיק אותן בני אדם שהיו חולקים לו כבוד לענוים גדולים שמחמת ענותנותם המה חולקין כבוד אף לגברא דכוותי' שאינו ראוי כלל לכבוד מצד מעלתו, וזהו שאמר רב יוסף לא תיתני ענוה שבטלו ענוים מן העולם דהא איכא אנא שעושין לי כבוד המה ענוים גדולים וטובא ענוה איכא בעולם ודפח"ח :

The Gemara in Gittin that is traditionally read on Tisha Ba'av accompanied by a particular interpretation it, as well as an essay by Matthew Arnold, may provide some helpful background:

10. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נה עמוד ב

אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב: אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה? אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא, אשקא דריספק חרוב ביתר.

11. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד א

אזל אמר ליה לקיסר: מרדו בך יהודאי! א"ל: מי יימר? א"ל: שדר להו קורבנא, חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא. בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא. סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבקולס, יאמרו: בעלי מומין קריבין לגבי מזבח! סבור למיקטליה, דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי זכריה, יאמרו: מטיל מום בקדשים יהרג! אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו.

12. דף על הדף גיטין דף נו עמוד א (מספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' שלח)

ובתוספתא (שבת פרק י"ז הלכה ד'): "ב"ה אומרים מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין, ב"ש אומרים וכו', זכריה בן אבקילוס לא היה נוהג לא כדברי ב"ש ולא כדברי ב"ה, אלא נוטל ומשליך לאחר המטה, אמר רבי יוסי ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקילוס שרפה את ההיכל". וצריך להבין השייכות בין שני הדברים? וכנראה שלא תמיד צריך להחמיר, ומה שמחמיר לפעמים יסודו מחולשה שלא במקומה (אין אנו אומרים ח"ו כן על ר' זכריה, רק באופן כללי).

13. Matthew Arnold, "Hebraism and Hellenism," Chapter 4, Culture and Anarchy (1867-68)

And to give these forces names from the two races of men who have supplied the most signal and splendid manifestations of them, we may call them respectively the forces of Hebraism and Hellenism. Hebraism and Hellenism, - between these two points of influence moves our world. At one time it feels more powerfully the attraction one of them, at another time of the other; and it ought to be, thought it never is, evenly and happily balanced between them.

The final aim of both Hellenism and Hebraism, as of all great spiritual disciplines, is not doubt the same: man's perfection or salvation. The very language which they both of them use in schooling us to reach this aim is often identical. Even when their language indicates by variation, - sometimes a broad variation, often a but slight and subtle variation, - the different courses of thought which are uppermost in each discipline, even then the unity of the final end and aim is still apparent.

Still, they pursue this aim by very different courses. **The uppermost idea with Hellenism is to see things as they really are; the uppermost idea with Hebraism is conduct and obedience.** Nothing can do away with this ineffaceable difference. The Greek quarrel with the body and its desires is, that they hinder right thinking; the Hebrew quarrel with them is, that they hinder right acting.

At the bottom of both the Greek and the Hebrew notion is the desire, native in man, for reason and the will of God, the feeling after the universal order, -- in a word, the love of God. But, while Hebraism seizes upon certain plain, capital intimations of the universal order, and rivets itself, one may say, with unequalled grandeur of earnestness and intensity on the study and observance of them, the bent of Hellenism is to follow, with flexible activity, the whole play of universal order, to be apprehensive of missing any part of it, of sacrificing one part to another, to slip away from resting in this or that intimation of it, however capital. An unclouded clearness of mind, an unimpeded play of thought, is what this bent drives at. **The governing idea of Hellenism is spontaneity of consciousness ; that of Hebraism, strictness of conscience.**

Self-conquest, self-devotion, the following not our own individual will, but the will of God, obedience, is the fundamental idea of this form, also, of the discipline to which we have attached the general name of Hebraism.

TRANSLATION OF ALL HEBREW SOURCES

(Gemara translations by Koren, Davidson translation, on *Sefaria*; other translations by SZ)

1. Sotah 49a (Sefaria-Davidson Translation)

MISHNA: In the war [*pulemus*] of Vespasian the Sages decreed upon the crowns of bridegrooms, i.e., that bridegrooms may no longer wear crowns, and upon the drums, meaning they also banned the playing of drums.

In the war of Titus they also decreed upon the crowns of brides, and they decreed that a person should not teach his son Greek.

In the last war, meaning the bar Kokheva revolt, they decreed that a bride may not go out in a palanquin inside the city, but our Sages permitted a bride to go out in a palanquin inside the city, as this helps the bride maintain her modesty.

The mishna lists more things that ceased: From the time when Rabbi Meir died, those who relate parables ceased; from the time when ben Azzai died, the diligent ceased; from the time when ben Zoma died, the exegetists ceased; from the time when Rabbi Akiva died, the honor of the Torah ceased; from the time when Rabbi Hanina ben Dosa died, the men of wondrous action ceased; from the time when Rabbi Yosei the Small died, the pious were no more. And why was he called the Small? Because he was the smallest of the pious, meaning he was one of the least important of the pious men.

From the time when Rabban Yoḥanan ben Zakkai died, the glory of wisdom ceased; from the time when Rabban Gamliel the Elder died, the honor of the Torah ceased, and purity and asceticism died. From the time when Rabbi Yishmael ben Pavi died, the glory of the priesthood ceased; from the time when Rabbi Yehuda HaNasi died, humility and fear of sin ceased.

2. Sotah 49b (Sefaria-Davidson Translation)

§ The mishna taught that during the war of Titus the Sages decreed that a person should not teach his son Greek. The Sages taught that this decree came about as a result of the following incident: When the kings of the Hasmonean monarchy besieged each other in their civil war, Hyrcanus was outside of Jerusalem, besieging it, and Aristobolus was inside. On each and every day they would lower dinars in a box from inside the city, and those on the outside would send up animals for them to bring the daily offerings in the Temple.

A certain Elder was there, in Jerusalem, who was familiar with Greek wisdom. He communicated to those on the outside by means of Greek wisdom, using words understood only by those proficient in Greek wisdom. He said to them: As long as they are engaged in the Temple service, they will not be delivered into your hands. Upon hearing this, on the following day, when they lowered dinars in a box, they sent up a pig to them. Once the pig reached halfway up the wall, it inserted its hooves into the wall and Eretz Yisrael shuddered four hundred parasangs.

When the Sages saw this, they said at that time: Cursed is the person who raises pigs, and cursed is the person who teaches his son Greek wisdom...

From the time when Rabbi Yehuda HaNasi died, the troubles multiplied.

The final line of the mishna states that from the time when Rabbi Yehuda HaNasi died, humility and fear of sin ceased. Rav Yosef said to the *tanna* who reviewed the mishna: Do not teach that humility ceased, for there is still one who is humble, namely me. Rav Nahman similarly said to the *tanna* who reviewed the mishna: Do not teach that fear of sin ceased, for there is still one who fears sin, namely me.

3. Rashi Sotah 49b

For there is me – As I am humble.

4. Maharsha, Aggadic Novellae, Sotah 49b

“Do not recite ‘humility’ etc. and do not recite ‘fear of sin’ because there is me.” It is not the way of the scholars to praise and glorify their qualities. As it says “Let a foreigner praise you, not your mouth” (Prov 27:2). Still, in order that they not teach the *baraita* incorrectly he said this, because indeed it did not end when Rabbi died. Additionally, he had no praise in the matter, in that generation, as it is said “and they will reject fearers of sin.”

5. Meromei Sadeh, Sotah 49b

“Rav Yosef said to the reciter: ‘Do not recite ‘humility’ for there is me.’” Meaning, humility isn’t lowliness of the heart, but interacting with other people without impropriety. And this is against the *Mesillat Yesharim*, and we spoke at length about it elsewhere. This is what Rav Yosef said, when he would act like one of the students, as it is taught at the end of Horayot, that for 22 years he didn’t call an expert to his house.

There. “Do not recite ‘fear of sin’”.... This means fear of sin, i.e. stringencies that are not based on the law, but one is scared to fail based on his nature and context, and this is fear that one not come to sin.

6. Sefat Emet, Sotah 49b

In the Gemara: “Rav Yosef said to the reciter: ‘Do not recite ‘humility’ because there is me.’” As we find (Horayot 14a) that he left the Nasi position to Rabbah, although Sinai [one with great breadth of knowledge, like Rav Yosef] is preferred [to one with great analytic skill], and Rav Nahman said to the reciter: “Do not recite ‘fear of sin’, because there is me,” as we find (Ketuvot 86a) “we made ourselves like lawyers [improperly], as even though it is permitted [to present arguments on behalf of a relative], still a Torah scholar is different.” This is the core of fear of sin, that one fears that they sinned in this. The Maharsha offered a difficult reading to resolve the fact that Rav Yosef and Rav Nahman expressed pride, see there. It appears to mean that certainly the meaning of “humility and fear of sin ended” is not [that it ended] completely, simply that it left most of the world, excluding singular members of the generation. Previously humility and fear [of sin] ruled over the entire world, and that ended. Therefore – to the contrary! – Rav Yosef and Rav Nahman who were humble in their own eyes say ‘from the fact that there is me, of necessity it is like this in most of the world.’ Therefore it works well, because certainly the Tanna was speaking the truth that [these qualities] ended, just that [Rav Yosef and Rav Nahman] in their humility said otherwise.

7. Shu”t Avnei Nezer, Choshen Mishpat 95:12

However, knowledge of all these things [personal qualities] does not undermine humility and broken-heartedness at all. Moshe Rabbeinu knew about all the miracles and wonders that he did, and how he received the Torah from flames of fire and wrote in the Torah himself, “And no prophet again arose in Israel as Moshe.” And the Torah said about him “And the man Moshe was very humble”... Similarly for each person according to their estimate. Rav Yosef said (Pesachim

68b) – if not for that day [of great Torah inspiration] that caused it, how many Yosefs would there be in the marketplace? And it says (end of Sotah) “do not recite ‘humility’ because there is me.” And these matters require great work to understand them on their foundations... However, there are many levels. Some Tzaddikim know their level, etc....

8. Divrei Eliyahu (based on the GRA), Sotah 49a

When Rabbi died, humility and fear of sin ended. Rav Yosef said to the Tanna: “Do not recite ‘humility,’ because there is me.” Apparently it is difficult – that itself is pride, if a person says that he’s humble!?! The answer is that, behold we find in the Yerushalmi an Amora who is called “Ana,” and this is what Rav Yosef taught – do not teach that humility has been cancelled, because we have an Amora “Ana” and he was extremely humble.

9. Vitzivah ha-Kohen, ch. 23

I heard similar to this in the name of my father and master, the great Rabbi, based on what it says in the Gemara (Sotah 49a), “When Rabbi died humility ended. Rav Yosef said: ‘Do not recite ‘humility’ for there is me.’” The entire world screamed: if he said that he is humble, it implies that he would presumably be deserving of pride, but his humility would cause him not to take pride. [But he is proudly proclaiming his humility!?!] If so, humility is cancelled. My father explained that this is the explanation: In truth, Rav Yosef saw that they were giving him much honor, as it says in the Gemara (Pesachim 68b), that it said about the day of convocation – if not for that day, there would be many Yosefs in the marketplace. But Rav Yosef, out of his many sins, as he took himself to be someone completely unworthy of honor. Therefore he saw the people who treated him in such a way, giving him honor, as extremely humble people, because based on their humility they give honor even to someone like them who is not worthy of honor at all based on his level. This is what Rav Yosef said – “Do not recite ‘humility,” that there are no more humble people in the world, because there is me, that they give honor to me. They are very humble, and there is much humility in the world.

10. Bavli Gittin 55b (Sefaria-Davidson Translation)

Apropos the war that led to the destruction of the Second Temple, the Gemara examines several aspects of the destruction of that Temple in greater detail: **Rabbi Yoḥanan said: What is the meaning of that which is written: “Happy is the man who fears always, but he who hardens his heart shall fall into mischief” (Proverbs 28:14)? Jerusalem was destroyed on account of Kamtza and bar Kamtza.**

11. Bavli Gittin 56a

While bar Kamtza was coming with the calf to the Temple, he made a blemish on the calf’s upper lip. And some say he made the blemish on its eyelids, a place where according to us, i.e., halakha, it is a blemish, but according to them, gentile rules for their offerings, it is not a blemish. Therefore, when bar Kamtza brought the animal to the Temple, the priests would not sacrifice it on the altar since it was blemished, but they also could not explain this satisfactorily to the gentile authorities, who did not consider it to be blemished.

The blemish notwithstanding, **the Sages thought to sacrifice** the animal as an offering **due to** the imperative to maintain **peace with the government. Rabbi Zekharya ben Avkolas said to them:** If the priests do that, people **will say** that **blemished animals may be sacrificed** as offerings **on the altar.** The Sages said: If we do not sacrifice it, then we must prevent bar

Kamtza from reporting this to the emperor. The Sages **thought to kill him so that he would not go and speak** against them. **Rabbi Zekharya said to them:** If you kill him, people **will say that one who makes a blemish on sacrificial animals is to be killed.** As a result, they did nothing, bar Kamtza's slander was accepted by the authorities, and consequently the war between the Jews and the Romans began.

Rabbi Yoḥanan says: The *anvetanut* (excessive humility) of Rabbi Zekharya ben Avkolas destroyed our Temple, burned our Sanctuary, and exiled us from our land.

12. Daf on the Daf, Gittin 56a (citing Derekh Siha of R. Chaim Kanievsky for Shelah)

In the Tosefta (Shabbat 17:4): Beit Hillel said that we remove from the table bones and shells; Beit Shammai say, etc. Zechariah ben Avkilos acted not like the words of Beit Shammai nor of Beit Hillel, but he took it and threw it under the bed. Rabbi Yose said: "The *anvetanut* (excessive humility) of R. Zechariah ben Avkilus burned the Temple." It is necessary to understand what the connection is between these matters. Apparently, it is not always necessary to be stringent, and at times one who is stringent it stems from incorrect weakness. (We are not saying this about R. Zechariah, God forbid, only in general.)